

НАПРЯМ 12. РУСИФІКАЦІЯ ТА ЗНИКНЕННЯ МОВ КОРИННИХ НАРОДІВ: ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ТА МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КРИМУ ТА ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-570-2-86>

Божук А. О.,

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри мовної підготовки

Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

МЕМОРАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ КРИМУ НА МАТЕРИКОВІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У 2014–2025 РР.

Після окупації АР Крим і міста Севастополя у 2014 році, РФ розпочала політику з применшення присутності в цих регіонах етнічних українців. У березні 2015 року російські окупанти оприлюднили «попередні результати перепису населення» в Криму від 2014 року, за якими на півострові було нараховано 344,5 тис. українців (16% населення), що на 40%, або на 232 тис. осіб, менше за числа, отримані в результаті Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Відповідно до цих даних, частка етнічних українців у населенні окупованого Криму нібито катастрофічно зменшилася за 13 років, з 24,4% до 15,7% від загальної чисельності. Ці показники, які не можуть бути піддані незалежній перевірці, стали для окупантів своєрідним «карт-бланшем» у політиці витіснення з окупованого регіону всього українського, що створює для української спільноти Криму ризик нівелювання її не лише громадянської, а й етнічної ідентичності [6, с. 434–435].

Процеси російської окупації Криму позначилися численними епізодами знищення в регіоні будь-яких пам'ятних знаків, місць і назв – маркерів української ідентичності. Певну частину цих подій А. Іванець висвітлив у статті, присвяченій комеморативним практикам і традиціям громади українців – переселенців з Криму в період 2014–2021 рр. Автор відзначив відсутність на момент написання роботи наукових досліджень із комплексним аналізом впливу російської окупації Криму

на комеморативні практики українців Криму [5, с. 91]. Станом на першу половину осені 2025 року констатуємо фактичну незмінність цієї ситуації. Відтак наша розвідка є спробою побіжного окреслення розвитку зазначених практик і традицій вже в поточний період великої війни (кінець лютого 2022 р. – початок жовтня 2025 р.).

У добу поширення українського суверенітету на АР Крим і місто Севастополь (1991–2014 рр.) локальні українські громади напручували певні традиції проведення публічних заходів суспільно-політичного та культурницького характеру (марші у вишиванках, різдвяна хода звіздарів тощо), а також відзначення загальнонаціональних суспільно-політичних свят – Дня Незалежності України, Дня Соборності, дня народження Тараса Шевченка, Дня пам'яті жертв Голодомору та ін. [5, с. 93]. Після російської окупації Криму проведення таких заходів у регіоні стало неможливим.

Від моменту повномасштабного вторгнення РФ до України наприкінці зими 2022 року окупанти з новою силою розгорнули в Криму політику нищення пам'ятних знаків і місць, що вказували на присутність в окупованому регіоні української ідентичності. Так, наприклад, у серпні 2024 року стало відомо про фактичну ліквідацію музею Лесі Українки в Ялті [4]. В серпні 2025 року підконтрольні російським окупантам ЗМІ повідомили про позбавлення назви, після передачі іншим власникам, арт-готелю «Україна» в Севастополі.

Окремо варто відзначити демонтаж у липні 2024 року за розпорядженням окупаційної «влади» унікального дерев'яного Хрестовоздвиженського храму-каплиці Православної церкви України (ПЦУ) в Євпаторії, який було споруджено у 2013 році на взірць типової давньої храмової будівлі західних земель України, вручну, без використання металевих елементів кріплення. При цьому зазначалося, що окупанти ще у 2014 році вилучили з храму, який мав стати єдиним у Криму музеєм давньої української ікони, всі старовинні священні зображення [3].

Перед тим, у квітні 2024 року, повідомлялося про демонтаж бані над входом до будівлі в Сімферополі, в якій розташовувався кафедральний собор ПЦУ в ім'я святих рівноапостольних князя Володимира та княгині Ольги [8]; після 2022 року споруда перейшла в розпорядження структур окупаційної «влади» регіону, з фактичною подальшою ліквідацією собору.

В листопаді 2023 року митрополит Сімферопольський і Кримський ПЦУ Климент повідомив про те, що очолювана ним Кримська єпархія ПЦУ де-факто припинила своє існування, в т. ч. через виїзд з окупованого Криму священнослужителів та їхніх родин з міркувань безпеки [7]. Ще у 2014–2015 рр. низку кримських громад Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП; з грудня 2018 року – ПЦУ) було позбавлено храмів та приміщень, пристосованих під задоволення релігійних потреб.

Українці, які через російську окупацію вимушено залишили Крим і оселилися в різних регіонах, фактично опинилися відірваними від рідних пам'ятних місць, у становищі «діаспори» у власній державі. З огляду на це виникла потреба пошуку нових форм привернення уваги влади, суспільства, та міжнародної спільноти до проблем українців Криму, а також збереження їхньої історичної пам'яті. Зокрема, було започатковано щорічне неформальне відзначення 28 серпня Дня захисту прав української громади Криму; запити до компетентних інституцій щодо надання цій даті офіційного статусу поки що залишаються без конкретної відповіді.

Пропозицію щодо проведення заходів до Дня захисту прав української громади Криму вперше публічно озвучили представники громадських організацій «Таврійська гуманітарна платформа» та «Союз вимушених переселенців» 20 січня 2017 року. Запропонована дата має ретроспективу в добу Українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.: саме наприкінці серпня в цей період у Криму кілька разів відбувалися з'їзди українських громад, а також виникла перша структура самоорганізації кримських українців під назвою «Краєва українська рада в Криму». Спираючись на історичну традицію, у вересні 2020 року представники низки організацій вимушених переселенців з ТОТ АР Крим і міста Севастополя проголосили створення Крайової Ради українців Криму (КРУК), одним з основних завдань якої є представлення та захист інтересів кримських українців [5, с. 97].

У 2018 році автор цієї розвідки отримав нагоду відшукати інформацію про місце поховання одного з лідерів українців Криму в 1910–20-ті рр. Павла Горянського на 10-й ділянці колишнього Лук'янівського цивільного цвинтаря в Києві. Завдяки старанням Андрія Іванця та інших активістів з Криму, було налагоджено співпрацю з Державним історико-меморіальним Лук'янівським заповідником (ДІМЛЗ), співробітники якого сприяли у приведенні до ладу могили, до того занедбаній протягом десятиліть. У серпні 2018 року було започатковано традицію молитовного та громадського вшанування на зазначеному місці пам'яті Павла Горянського, а також інших видатних кримських українців, у т. ч. вояків, що віддали свої життя за свободу України під час російсько-української війни [5, с. 99].

З 2021 року забезпеченням проведення заходів до Дня захисту прав української громади Криму предметно займається КРУК. 1 жовтня 2022 року, вже під час повномасштабної війни, на могилі Павла Горянського, взятій під охорону держави, було урочисто відкрито та освячено надгробок, встановлений зусиллями КРУК та небайдужих людей [6, с. 512–514]. З наступного, 2023 року було започатковано традицію ходи на Лук'янівському цвинтарі від могили Горянського до колумбарної стіни, в якій на той момент перебував прах двох

загиблих у 2022 році захисників України з Криму – Петра Короля та Владислава Білого; у 2024 році там само було розміщено прах ще одного бійця, Кирила Охремчука. Також, як і до 2023 року, учасники відзначення Дня захисту прав української громади Криму відвідували могилу воїна Сергія Корнеєва, що загинув у 2016 році й був похований на військовому секторі Лук'янівського цвинтаря [1]. Ці заходи відбуваються задля особного поіменного вшанування пам'яті уродженців і мешканців Криму, що віддали свої життя в обороні України від російської агресії, починаючи з 2014 року.

Увага приділяється й подіям давніших часів. 12 серпня 2025 року в Києві на Замковій горі, на території де-факто неіснуючої з 1960-х рр. кладовища Флорівського (Фролівського) жіночого монастиря, за сприяння громадських активістів (зокрема, ГО «Україна Інкогніта») та державних інституцій толокою було впорядковано місце групового поховання бійців Першого українського козацького полку імені гетьмана Богдана Хмельницького, вбитих російськими окупантами в серпні 1917 року. За деякий час на локації було встановлено інформаційний стенд, на якому, крім історії полку, було розміщено дані про Чорноморський курінь імені гетьмана Петра Сагайдачного, сформований у Севастополі восени 1917 року. На підставі опрацювання архівних джерел, а також мемуарів комісара Чорноморського куреня Якіма Христича, автор цієї розвідки з'ясував, що на Замковій горі було поховано принаймні чотирьох бійців куреня, що загинули в 1917–1918 рр. під час вуличних боїв у Києві, – Олександра Костюка, Гната Ониська, Трохима Мухи та Якова Перейми. Цю інформацію, в т. ч. за сприяння члена КРУК Артема Артюхова, було розміщено на стенді поблизу некрополя [2]. Таким чином у Києві фактично з'явилося ще одне пам'ятне для кримських українців місце.

На момент написання цієї розвідки активісти КРУК планують роботу з належного увічнення пам'яті Павла Горянського на території названого у 2023 році його ім'ям скверу в Дарницькому районі до 27 січня 2028 року, коли відзначатиметься 150-річчя від народження історичного діяча. Крім цього, ведеться напрацювання можливостей встановлення пам'ятного знака на будинку №39 на вулиці Євгена Чикаленка в Києві, де в 1918 році діяло бюро Краєвої Української Ради Криму, набуття локації Кримської єпархії ПЦУ для проведення молитовних практик та громадських зібрань, а також надання імені Павла Горянського бібліотеці Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського та меморіалізація імен студентів, випускників і викладачів цього закладу, зокрема загиблих в обороні України.

Список використаних джерел:

1. Активісти Крайової Ради Українців Криму вшанували пам'ять українських воїнів з Криму. Голос Криму. 29.08.2025. URL:

<https://voicecrimea.com.ua/uk/news/post/a5ddb9f6-71c0-4700-866b-4f46efa53fa5/>

2. Божук А. Пам'ятні місяця кримських українців у Києві: далі буде. *Голос Криму*. 02.09.2025. URL: <https://voicecrimea.com.ua/uk/blog/post/6ec23d9c-504c-42af-8195-11db38ca57e9/>

3. В Євпаторії окупанти розпочали демонтаж українського храму. *Голос Криму*. 22.07.2024. URL: <https://www.voicecrimea.com.ua/uk/news/post/v-yevpatori%D1%97-okupanti-rozpochali-demontazh-ukra%D1%97nського-храму/>

4. В окупованій Ялті знищили музей Лесі Українки. *Голос Криму*. 12.08.2024. URL: <https://www.voicecrimea.com.ua/uk/news/post/v-okupovaniy-yalti-znishhili-muzej-lesi-ukra%D1%97nki/>

5. Іванець А. До питання про комеморативні практики та виникнення нових публічних традицій в українській громаді Криму після початку агресії Росії проти України (2014–2021 рр.). *Українознавство*. № 4(81). 2021. С. 89–103.

6. Краснодемська І., Іванець А. Українська громада в окупованому Криму: дискримінаційна політика Росії, загроза асиміляції та спротив окупантам. *Формування модерної національної свідомості українців Криму: тенденції, перспективи та асиміляційні загрози (кінець XIX – початок XXI ст.)* / упорядник і науковий редактор д. і. н. П. П. Гай-Нижник. Київ : Саміт-книга, 2024. 544 с.

7. Кримська єпархія по суті припинила своє існування, – владика Климент. *Голос Криму*. 16.11.2023. URL: <https://www.voicecrimea.com.ua/uk/interview/post/948c4fca-b5df-4a7a-acc7-def6f2faa2ddb/>

8. У Криму з українського собору демонтували купол. *Голос Криму*. 09.04.2024. URL: <https://www.voicecrimea.com.ua/uk/news/post/7e337079-a387-4281-9486-68bebase1c05/>